

דף שבועי

פרשת בשלח, תשע"ו
מספר 1154

בית הספר ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

שירת הנשים

שאל רגב

לאחר טביעת המצרים בים והצלת בני ישראל נאמרה שירת הודיה ושבח על הנס. בפרשתנו מצויות שתי שירות: האחת ארוכה שאמרה משה ובני ישראל, ולאחריה באה שירה קצרה שאמרו הנשים. אין אנו יודעים הרבה על שירת הגברים, אך על שירת הנשים נוסף המידע החשוב, שהיא לוותה בנגינה ובריקודים: "וַתִּצְאֵן כָּל־הַנְּשִׁים אַחֲרֶיהָ בְּתַפִּים וּבְמַחְלָתַיִם". חז"ל חלוקים בדעתם באשר לחשיבותה וזמנה של שירת הנשים הזו, וכפועל יוצא מכך הם חלוקים בשאלת מעמדן של הנשים לפני הקב"ה. במדרש אנו קוראים על מעין תחרות בין שלושה גורמים שרצו לומר שירה: הגברים, הנשים והמלאכים. הקב"ה קבע למעשה את הסדר והקדים את הנשים לפני המלאכים, למרות התרעמותם של המלאכים:

כיון שעלו ישראל מן הים, באו ישראל ומלאכי השרת לומר שירה, אמר הקדוש ברוך הוא למלאכי השרת הניחו לישראל תחילה, "אֲזַי יִשְׂרָאֵל" [ובני ישראל], נמצאו הנשים ומלאכי השרת עומדים, מי יקלס תחילה, אמר ר' חייא בר אבא: רב השלום עשה שלום ביניהם, שנאמר "קָדְמוּ שָׂרִים אַחַר נְגִינִים בְּתוֹךְ עֲלְמוֹת תּוֹפְפוֹת", קידמו שרים אלו ישראל, [אחר] נוגנים, אלו המלאכים, בתוך עלמות תופפות, [אלו הנשים]. אמר ר' לוי: השמים, לא אקבל הדבר הזה, אלא הנשים קילסו תחילה, אלא ש"אחר נוגנים" אלו ישראל, "בתוך עלמות תופפות", אלו הנשים. התחילו מלאכי השרת להתרעם לפני הקדוש ברוך הוא, אמרו, לא דיינו שקדמו לנו האנשים, אלא אף הנשים כן? אמר להן הקדוש ברוך הוא חייכם כן (תנחומא [בוכר] בשלח, יג).

במדרש אחר אנו מוצאים סדר שונה של השירה, ושם המחלוקת היא בין שתי קבוצות: ישראל והמלאכים, או האנושי והרוחני. החלוקה הפנימית בתוך האנושי אינה מענייניו של הקב"ה, והיא נתונה לבחירתו של האדם. בעל המדרש מקדים את הנשים לאנשים, ועל פניו נראה שהיה זה מה שאנו מכנים "מחטף", או התארגנות מזוזת של הנשים שהקדימו את האנשים ואמרו שירה לפנייהם.

באותה שעה בקשו מלאכי השרת לומר שירה תחלה. אמר להן הקדוש: יאמרו ישראל תחלה ואחר כך אתם. מנין, שנ' קדמו שרים אחר נגנים וגו', קדמו שרים אילו מלאכי השרת. אחר נוג' אילו ישראל. מה הן קדמו שרים, מלמד שבקשו מלאכי השרת לומר שירה תחלה אמר להן הקדוש: יאמרו נגנים תחלה ואחר כך אתם. וכשאמרו ישראל התחילה מרים ונשים בשירה ואחר כך אמרו ישראל ואחר כך מלאכי השרת עמהן שנ', ותקח מרים וגו' וכת' אחריו ותען להם מרים וגו', (פתרון תורה פרשת האזינו, עמ' 320).

רש"י (בד"ה "ותען להם מרים") מציין רק שמרים אמרה שירה לנשים, בעוד שבשירת האנשים הוא מתאר כיצד אמרו שירה: "הוא אומר והם עונים אחריו". מדבריו הקודמים נראה שהנשים היו מוכנות לאירוע הזה יותר מאשר האנשים, והן היו גם בעלות אמונה יותר מהאנשים, ומשום כך הכינו מראש את כלי הנגינה ללוות את השירה. מפרשו של רש"י, הרא"ם, מבהיר את דברי רש"י הנראים כאן סתומים, ואומר כי שירת הנשים לא כללה רק פסוק אחד, כפי שמופיע בתורה, אלא מרים והנשים אמרו את השירה כולה

במקביל לשירת האנשים. התורה קיצרה ולא חזרה שוב על כל השירה, משום שהיא כבר כתובה. מה שלא ברור מדברי הרא"ם הוא, כיצד כיוונה מרים לאותה שירה שאמר משה? או אולי כוונתו לומר שמרים עודדה את הנשים להצטרף לשירת האנשים ולענות לשירתו של משה יחד עם האנשים.

דעה זו של הרא"ם מצויה כבר אצל אברבנאל העונה למעשה על השאלה שהצגנו. לדעת אברבנאל, כאשר מרים שמעה את שירת האנשים, ארגנה את הנשים לומר שירה "דוגמת מה שאמרו ישראל". אברבנאל מצטט את שירת הנשים המופיעה בתורה, שהיא למעשה סיכום התוכן של השירה, אך לא ברור כלל מה היו מילות השירה של הנשים. אברבנאל מציין שהתורה מדגישה את היות מרים אחות אהרון, כדי לתאר את מדרגת הנבואה שלה: מרים הייתה נביאה במדרגת אהרון ולא במדרגת משה. אשר על כן שירתה הייתה תוצאה של השראת רוח הקודש עליה, ועל כן לא מן הנמנע שיצאה שירה דומה לשירת משה וישראל, שהרי הם חוו אותה חוויה.

ר' אברהם סבע (מאה ט"ז) אומר בפירושו "צרוּר המור" על אתר דעה שונה על השירה, הן זו של הנשים הן של האנשים. בעקבות הזוהר¹ הוא אומר, שכל ישראל, אנשים ונשים, הגיעו לדרגת נבואה על הים, וכולם יחד אמרו את השירה. הוא אינו סבור שמשה אמר את השירה וישראל חזרו אחריו, אלא הייתה זו השראה נבואית מיוחדת שבעקבותיה פתחו כל העם מקצה ואמרו את השירה יחד. למעשה התנבאו כולם באותה לשון, וזה היה אחד הנסים הגדולים שקרו לישראל באותו מעמד.

כי זה היה מהנסים הגדולים שהיו בישראל שראו כבוד השם וידו הגדולה. עד שזכו כולם למעלת הנבואה ולומר שירה עם משה. כולם בשוה איש באחיו ידובקו ולא יתפרדו. וכולם אמרו השירה אות באות תיבה בתיבה עם משה כולם בשוה.

גם ר' יוסף טרני (מהרי"ט, צפת מאה ט"ז) בספרו "צפנת פענח" סבור שכל ישראל הגיעו לדרגה גבוהה ואמרו שירה יחד, ולא שמשה אמרה והם חזרו עליה. המהרי"ט סומך את דבריו על הגמרא בסוטה ולא על דברי הזוהר. הזוהר אומר בפירושו שישראל הגיעו אז לדרגת נבואה, ואילו על פי הגמרא רק מובן שהגיעו לדרגה זו, אך זה לא נאמר במפורש. מהרי"ט, בעקבות הגמרא, מתייחס לממד החזותי - "כשראו את השכינה" אמרו שירה. ואילו ר' אברהם סבע מתייחס לנס של החלת הנבואה על כלל ישראל ומגדיר אותו "אחד הנסים הגדולים". אולם שלא כפרשנים אחרים, המבדילים בין שירת האנשים לשירת הנשים, שני האחרונים אינם מבדילים ביניהם, ולדעתם היו כולם במדרגה שווה ובשירה אחת.

ר' טוביה הלוי (צפת מאה ט"ז) סובר שדברי מרים הם ביקורת על שירת האנשים. לדעתו, ישראל אמרו שתי שירות לאחר שניצלו בים סוף. השירה האחת הייתה לשבח ה' ולכבודו, והשירה השנייה הייתה על גאולתם. כלומר, במרכז השירה הראשונה נמצא הקב"ה, ובמרכז השירה השנייה נמצא העם. מרים טענה כנגדם שאל להם לשיר שתי שירות, אלא אחת בלבד - לכבודו של הקב"ה: "שירו לה' פִּיגָאָה נְאֻם", וממילא נלמד ממנה גם על גאולת העם. לכן הפנייה של מרים היא בלשון זכר רבים: "ותען להם", ולא בלשון נקבה "ותען להן", אילו רצה הכתוב לומר שפנתה רק אל הנשים (חן טוב, שמות טו: כ).

לסיום נביא מאמר מיוחד וחשוב בזוהר. לפיו, שירת הנשים הייתה כל כך חשובה לפני הקב"ה עד שבכל יום ויום הנשים דאז שרות לפני הקב"ה את הגרסה הנשית של שירת הים, והקב"ה וכל הצדיקים והמלאכים באים לשמוע אותה ונהנים ממנה. מאמר הזוהר בתרגום לעברית אומר כך:

בהיכל אחר יש יוכבד אמו של משה הנביא הנאמן וכמה אלפים ורבבות עמה. בהיכל זה אין מכריזין כלל אלא ג' פעמים בכל יום ויום היא מודה ומשבחת לריבון העולם, היא וכל הנשים שעמה. ומזמרות שירת הים בכל יום והיא לבדה מתחלת מכאן, ותקח מרים הנביאה וגו' את התוף בידה וגו' וכל אלו הצדיקים שבגן עדן מקשיבים לקול נעימות שלה. וכמה מלאכים קדושים מודים ומשבחים עמה לשם הקדוש (זוהר, ח"ג דף קסז ע"ב).

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
הדף מופיע באינטרנט באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן
בכתובת: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>
כתובת המייל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' עמוס פריש
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

¹ ח"ב דף ס ע"א. וראו גם סוטה ל ע"ב.